

Dit is mijn hof

Een beschouwing over de biodiversiteit in Nederland

Er is van alles te zeggen over de toestand van de biodiversiteit in Nederland. Goede berichten en slechte berichten wisselen elkaar af. Onder staatssecretaris Bleker leek de natuur er steeds slechter van af te komen maar sinds zijn opvolger Dijksma waait er een nieuwe wind. De natuur wordt weer gezien als van groot belang voor onze samenleving, een rijkdom die we graag willen doorgeven aan volgende generaties.

— Joop H.J. Schaminée

> Gaat het goed of gaat het niet goed met de biodiversiteit in ons land? Deze vraag is minder gemakkelijk te beantwoorden dan misschien lijkt, nog afgezien van de vele misverstanden en misinterpretaties over de term. In lelijkheid wedijvert het woord met een even modieus woord als ecosysteemdiensten, twee begrippen die vaak in elkaars kielzog worden gehanteerd, maar toch een heel verschillende inhoud hebben. Een systeem met een lage biodiversiteit kan belangrijke ecosysteemdiensten vertegenwoordigen, maar dat is niet het onderwerp van dit betoog. Voor de somberaars onder ons liggen er heel wat meer of minder harde feiten op tafel waaruit geput kan worden, maar er zijn ook positieve en hoopvolle ontwikkelingen. De *Living Planet Index voor Nederland* van het Wereldnatuurfonds geeft een goed beeld van de toestand van de biologische diversiteit in ons land en het moet gezegd: de gepresenteerde getallen stemmen over het

algemeen niet tot vreugde. Na een dramatische neergang in het overgrote deel van de twintigste eeuw lijkt zich in de voorbije decennia weliswaar een licht herstel van natuur en landschap af te tekenen, maar de positieve geluiden betreffen slechts een deel van de biodiversiteit. Zo wijzen de cijfers erop dat de levensgemeenschappen in de zoete wateren en de zee aan kwaliteit lijken te winnen en van de verschillende diergroepen doen de vogels het opvallend goed. Maar tegelijkertijd is het landelijk gebied onverminderd in een hoog tempo aan het verschralen. De verbeteringen in het aquatische zijn voor een groot deel toe te schrijven aan de effectiviteit van milieumaatregelen die inderdaad hebben geresulteerd in een aanzienlijke afname van de verontreiniging van het oppervlaktewater (afbeelding 1). Planten ontbreken in de rapportage van het Wereldnatuurfonds, en dat is jammer, want zij vertellen een eigen verhaal. De vegetatie vormt het speelveld

foto Joop Schaminée

Afbeelding 1. De verbeteringen van de kwaliteit van het oppervlaktewater in ons land hebben niet alleen geresulteerd in een herstel van de aquatische fauna, maar ook planten weten hiervan te profiteren. Op de foto onder andere bloeiende Watergentiaan, *Nymphoides peltata*.

voor de fauna en is daarmee een belangrijke sturende factor. De sterke afname van zwavel in de atmosfeer heeft bijvoorbeeld geleid tot een opmerkelijk herstel van epifytische korstmossen. Zo is van het door Barkman in de jaren zestig van de vorige eeuw geschetste beeld van de epifytenwoestijnen in ons land al lange tijd geen sprake meer. FLORON meldt jaarlijks de binnenkomst van tientallen nieuwe plantensoorten in ons land, terwijl slechts af en toe een soort daadwerkelijk van het toneel verdwijnt.

Ongunstige staat

Het Wereldnatuurfonds wijst in haar rapport er ook op dat het slecht gesteld is met de natuurwaarden waarvoor we internationaal verantwoordelijkheid dragen. Veel soorten en habitattypen van de Habitatrictlijn verkeren in een 'ongunstige staat van instandhouding' en ook schiet het niet erg op met de implementatie van het Europese stelsel met daarbij behorende beheerplannen. De makke is dat de Europese Unie niet aangeeft wanneer de gewenste gunstige staat bereikt moet zijn. "Met Sint Juttemis", hoor ik de verantwoordelijke beleidsmakers denken. Toch worden aansprekende successen geboekt, die vooral zijn te danken aan adequate herstelmaatregelen (zoals in het kader van het kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit, OBN) en het vergroten van natuurgebieden. Denk aan het herstel van natte duinvalleien (waar een soort als parnassia inmiddels op veel plaatsen weer een bijna gewone verschijning is), de uitbreiding van blauwgraslanden op diverse plekken in de beekdalen van de hogere zandgronden (voor een deel op verlate en voordien intensief bemeste landbouwgrond). Maar ook aan het succesvol vergroten van het areaal aan kalkgraslanden in Zuid-Limburg waar soorten als harige ratelaar en gulden boterbloem ook in grote aantallen zijn aan te treffen buiten de niet meer dan een handvol gebieden dat omstreeks de jaren tachtig van de vorige eeuw nog resteerde (afbeelding 2).

Afbeelding 2. Doorkijkje vanaf het Eyserbos op het dorp Eys, met op de voorgrond rijkelijk bloeiende hooilanden. De oppervlakte aan kalkgrasland en verwante gemeenschappen op kalkhoudende bodems in Zuid-Limburg is de voorbije decennia sterk toegenomen.

foto Joop Schaminée

Natuurvisie

Het is een voor de hand liggende en belangrijke vraag wat de mogelijkheden zijn om het tij in de goede richting te doen keren. Op het niveau van de individuele soorten, maar ook op het niveau van de levensgemeenschap en – op het meest complexe niveau – dat van het landschap. Wat dat betreft bevinden we ons volgens mij op een keerpunt in de tijd, een opvatting die ik een jaar geleden heb toegelicht in het essay 'Zwijg-zame natuur'. In de Rijksnatuurvisie van twee jaar geleden schrijft Sharon Dijkma in haar 'Woord vooraf' dat het natuurbeleid door veranderingen in de samenleving in een nieuwe fase is beland. De huidige tijd vraagt om een sterke natuur die gedijt in een dynamische samenleving, aldus de staatssecretaris. De koerswijziging die haar voor ogen staat is gebaseerd op de gedachte dat economie en ecologie elkaar kunnen versterken. Als twee broers in één huis (*oikos*), zoals de econoom Martijn van der Heide het enkele jaren geleden verwoordde.

In grote lijnen volgt Dijkma de beleidslijn die enkele jaren eerder was uitgezet, maar de toon is volslagen anders. Want waar tijdens Rutte I de natuur toch bovenal werd gezien als een hinder-macht (met staatssecretaris Bleker als een soort Don Quichot in de frontlinie), wordt de natuur nu gezien als van groot belang voor onze samenleving, een rijkdom die we graag willen doorgeven aan volgende generaties.

Nationale Parken Nieuwe Stijl

De gedachte dat ecologie en economie elkaar kunnen versterken heeft verstrekkende gevolgen voor de plek van natuur in onze samenleving. Overheden, burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties moeten de handschoenen oppakken om gezamenlijk de bestaande biologische waarden te behouden, waar mogelijk te versterken en te verbinden met ondernemen. Dit gaat gepaard met een bezinning op de wijze van financieren, waarbij overheidssubsidies zullen krimpen en gezocht zal moeten worden naar alternatieve geldbronnen.

In een poging iets van de in 'het tijdperk Bleker' aangerichte schade te repareren heeft staatssecretaris Dijkma een kleine commissie onder leiding van Pieter van Vollenhoven benoemd en gevraagd te adviseren over het natuurbeleid in ons land. Daarnaast heeft de Rijksoverheid besloten – als uitwerking van een door Jacobi en Van Veldhoven ingediende motie – een impuls te geven aan de Nationale Parken in Nederland, waartoe een programma is opgesteld onder de weinig verhullende naam 'Naar Nationale Parken van Wereldklasse'. Samen streven beide initiatieven naar een herijking van de economische en maatschappelijke waardering van natuur.

Geïnspireerd op de wereld van de monumenten wijst de Commissie Van Vollenhoven op het belang van duidelijkheid, met een duidelijke drie-indeling als resultaat. De indeling in rijksmonumenten, provinciale monumenten en gemeentelijke monumenten kan probleemloos worden overgenomen. Voor iedereen is duidelijk op welk niveau een monument van waarde is en welke overheid

daarvoor verantwoordelijkheid draagt en aangesproken kan worden op het resultaat. Een ander speerpunt is het besef dat natuur ruimte nodig heeft. De rijksnatuurmonumenten die de 'donkergroene natuur' herbergen, staan niet op zichzelf. Ze zijn onderdeel van een samenleving in ontwikkeling en hangen samen met cultuurhistorische elementen, en ook met provinciale en gemeentelijke natuurmonumenten in de buurt. Ingebeld in hun omgeving vormen zij een ruimtelijk ensemble, vergelijkbaar met de Beschermde stads- en dorpsgezichten uit de Monumentenwet. Het zijn deze Beschermde stads- en dorpsgezichten die de betrokkenheid van mensen bij monumenten sterk vergroot hebben. De inbedding van rijksnatuurmonumenten in hun nabije omgeving biedt tegelijkertijd kansen om middelen te genereren die weer ten goede komen aan het beheer en de ontwikkeling van een het gebied. Als alleen naar de natuurgebieden zelf gekeken wordt, blijken de kansen daarvoor beperkt.

De voorstellen passen naadloos in de ambitieuze plannen van de Rijksoverheid met betrekking tot het instellen van Nationale Parken Nieuwe Stijl. Maatschappelijke organisaties en bestuurders zijn onlangs uitgedaagd bidbooks in te dienen met plannen voor de verwezenlijking van dergelijke parken. Dit heeft geresulteerd in 22 inzendingen, waaruit een vakjury 13 gebieden heeft genomineerd voor een publieksverkiezing van 'Mooiste natuurgebied van Nederland'. De stoutste verwachtingen zijn overtroffen, met inzendingen als het gehele Waddengebied, inclusief de eilanden, de Afsluitdijk en de kuststroken van Groningen en Friesland (NP Waddengebied), de gehele Zuid-Hollandse duinstreek, inclusief de binnenduinrand en overgangen naar het polderland (NP Hollandse Duinen), het Zuid-Limburgse Heuvelland met de oostelijke flank van het Maasterras tot aan Mook (NP Grenspark Limburg), de Biesbosch samen met het Haringvliet en belendend gebied (NP Delta Biesbosch-Haringvliet), maar bijvoorbeeld

ook Saba en de omliggende zee, het lage midden van Friesland met de Alde Faenen (NP Friese WJ-landen), en de centrale delen van Noord-Brabant onder de veelzeggende naam Van Gogh Nationaal Park (afbeelding 3).

Nog één keer de Hedwige

Tot slot van deze beschouwing wil ik een alles zeggend voorbeeld aanhalen van een volledig uit de hand gelopen gebiedsproces, 'ter leering ende vermaeck'. Een jaar geleden schetste de Vlaamse auteur Chris de Stoop in *Dit is mijn hof* een aangrijpend verhaal over de vermaledijde Hedwigepolder, die "moet en zal onder water worden gezet". Driehonderd hectare boerenland die hebben te wijken voor de aanleg van nieuwe natuur als compensatie voor het verlies aan zilte natuur in het Natura 2000-gebied Westerschelde, dit vanwege de noodzakelijke uitdieping van de vaargeul voor de bereikbaarheid van de Antwerpse haven. Zijn persoonlijke relaas over het land waar hij is opgegroeid, wekte weerstand op bij natuurbeschermers. Blijkbaar is het heel moeilijk de ingenomen stellingen te verlaten. Zou het – in de geest van de nieuwe tijd – alsnog mogelijk zijn de discussie nog één keer te openen, met de gezichten naar elkaar? Natuur teruggeven aan de zee in een streek waar de wonden van de Watersnood uit 1953 nog lang niet zijn geheeld, waar de een na de andere bestuurder zich heeft vastgedraaid in de vette Zeeuwse klei, en waar natuurcompensatie op alle fronten faalt. Wat dat laatste betreft het volgende: na ontpolderingen zal de Hedwige vermoedelijk slechts voor korte tijd de belofte van grote oppervlakten zilte natuur (het uitgangspunt van de compensatie) kunnen waarmaken, want ongetwijfeld zullen in deze brakke omgeving riet en wilgen binnen een afzienbaar aantal jaren het heft in handen nemen. Waarom zetten we de grote sommen compensatiegeld niet in voor het herstellen van natuurwaarden in bijvoorbeeld de Oosterschelde? Waarom houden we bij natuurcompensatie zo krampachtig vast aan het nabijheidsbeginsel en het één-op-één principe? Waarom gaan we niet op zoek naar alternatieven met hoogwaardige natuur als resultaat?

Ik heb het boek van De Stoop gelezen en het heeft mij tot in mijn ziel geraakt. Thijsse schreef aan het begin van de vorige eeuw, toen vrienden hem voorhielden dat hij zich waarlijk belachelijk begon te maken in zijn verbeterende pogen het Naardermeer te redden (de plas water die door de gemeente Amsterdam werd gezien als een goedkope dumpplaats voor het gemeentelijke vuil), dat hij de strijd niet zou staken voordat de eerste kar puin in het meer gestort zou worden. De rest is geschiedenis, weten we nu. Daaraan moest ik denken toen voormalig PVV-kamerlid Richard de Mos enkele jaren geleden betoogde: "Als het moet ga ik zelf voor de dijk liggen om de graafmachines tegen te houden." Ik raad de Zeeuwen aan om waakzaam te blijven. Als De Mos over een tijdje aan de voet van een dijk ligt, weten zij dat de bulldozers in aantocht zijn.<

joop.schaminee@wur.nl

Afbeelding 3. In het kader van de verkiezing 'Mooiste natuurgebied van Nederland' zijn 22 bidbooks ingezonden. Samen herbergen de voorgestelde Nationale Parken een groot deel van de biodiversiteit in ons land.

